

5 KUCHAŘKA K PSANÍ PÍSEMNÝCH PRACÍ

5.1 Než se do psaní pustíte

Ať již budete psát jakoukoliv odbornou práci, **některé důležité faktory je nutné vzít v úvahu na samotném začátku. V kostce se jedná o druh textu, jeho účel a zaměření.** Písemných prací existuje mnoho druhů: můžete psát seminární práci, práci kvalifikační (bakalářskou, diplomovou), článek do časopisu, recenzi, recenzní esej nebo třeba polemiku. Rozdíly mezi nimi jsou dle mého zřejmé a v praxi nečiní obtíže. Tato publikace se zaměřuje především na první dva okruhy prací, ty se od sebe liší zejména délkou. Samotné odborné texty se však liší nejenom navenek formálními prvky, ale též vnitřně podle svého účelu.⁶⁰⁾ **Obecně lze podřadit účel práce pod tři kategorie:**

- **Analytické práce:** Vaším cílem bude určité téma (problém) rozebrat na jednotlivé části, ty podrobně představit na základě současného stavu vědění a nakonec vše spojit a poskytnout určité nové pohledy a řešení. Máte napsat práci o důchodovém systému u nás. Na začátku postupujte položením výzkumné otázky, například „Je dnešní důchodový systém v ČR udržitelný?“ U analytických textů byste v této chvíli neměli mít na diskutovaný problém žádný pevný názor, postupujete nestranně, dáváte prostor protichůdným pohledům a názor si tvoříte až při samotném psaní. U daného příkladu byste představili ekonomický i sociální rozměr otázky, priority jednotlivých politických stran a jiných aktérů atd. Nejedná se však o pouhý přehled faktů, absolutně nezbytné je kritické hodnocení zdrojů, rozebíráte názory ostatních a konfrontujete je. Na základě provedené analýzy dojdete k odpovědi na výzkumnou otázku (například důchodový systém je udržitelný jen do roku 2020, ale v ČR není konsenzus na jeho reformě) a navrhnete možné kroky k adresování této situace.
- **Argumentační (normativní) práce:** Největší rozdíl od předchozí kategorie je v tom, že vaším cílem je v práci obhájit již předem definovaný názor. U tématu důchodový systém v ČR si nepoložíte výzkumnou otázku, ale máte již odpověď, například „Důchodový systém je dlouho-

⁶⁰⁾ K jinému dělení, včetně dobrého vysvětlení problematiky tzv. kompilátu, srv. ŠANDEROVÁ, Jadviga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Slon, 2006, s. 61–84.

době neudržitelný, a proto je nutné zvýšit hranici odchodu do důchodu na 70 let“. Ve zbytku práce se snažíte čtenáře přesvědčit o platnosti svého názoru. Číníte tak samozřejmě mimo jiné na základě podpory jiných zdrojů. Je vhodné představit též konkurenční varianty řešení, nečiníte tak ale neutrálně, snažíte se poukázat na jejich slabá místa či je zcela vyvrátit. Není možné, abyste na konec došli k závěru, že jste neměli pravdu a věk stačí udržet na 65 letech, když přilákáme více imigrantů.

- **Popisné práce:** Cílem je pouze shromáždit informace o problému, na rozdíl od analytických prací se neočekává kritické hodnocení situace (a zdrojů) ani poskytnutí nějakých řešení vycházejících z předchozí analýzy. Zhodnotíte jen, která fakta ze kterých zdrojů jsou důležitá pro sdělení o důchodovém systému v ČR a ty srovnáte do logických vztahů tak, aby přenos informací k čtenáři byl co nejefektivnější. Odborné texty by se měly čisté popisnosti vyhnout, doporučuji vždy alespoň částečně vložit analytický prvek.

Faktorem rozlišujícím od sebe práce stejného druhu je jejich cílová skupina. Odborné texty nepíšete (výjimky se najdou) pro sebe, ani do šuplíku, **snažíte se zaměřit na určité čtenáře.** Chápu, že třeba u seminárních prací to je někdy těžké přijmout, ale **texty byste neměli psát pouze pro hodnotitele.** Nepíšete je ani pro lidstvo jako celek. Jinak bude vypadat forma i obsah textu týkajícího se problematiky sousedských vztahů, pokud budete psát pro soudce, jinak pro advokáty, jinak pro laiky, kteří se chtějí právnímu řešení sporů zcela vyhnout. **Nejčastější praktickou chybou studentů je podceňování čtenářů.** Mají psát o specifickém tématu, protože ale sami nejdříve musejí načerpat obecné informace, začlenění je do textu, aby pak hlavní otázce věnovali pouze marginální prostor. Tato taktika je chybná. Rozhodně ne každý text tématicky zaměřený například na problematiku související s Evropskou unií musí začínat popisem historie integračního procesu a přehledem hlavních institucí. Odborník se chce dozvědět to, co mu název příspěvku slibuje!

5.2 Přípravná fáze

5.2.1 Výběr tématu

Obsah práce je nesporně determinován výběrem tématu. Pokud si zvolíte špatně, budete s ním v dalších fázích přípravy a psaní bojovat a výsledek pravděpodobně nebude odpovídat vašim očekáváním. **Jedná se proto o možná nejdůležitější rozhodnutí, které je s kteroukoliv písemnou prací spojeno.** V praxi jsou studenti postaveni před následující varianty:

- Téma je zadáno vyučujícím, studenti jsou nuceni vypracovat text přesně na danou problematiku.
- Téma je vymezeno vyučujícím, ale jen rámcově. Student je oprávněn navrhnout téma práce třeba užšího rázu, jestliže bude souviset s předepsanou problematikou.
- Student má úplnou volnost ve výběru tématu, omezen je například pouze předmětem, do kterého je práce určena.

Ve všech případech máte prostor pro uvážení, a to včetně první varianty, neboť málokdy je přesné téma dáno výhradně jedno. Z obecného hlediska **volte jednoduše takové téma, které vás zajímá**. Třeba už jste někdy psali nebo se blíže zabývali problematikou podobnou, budete tak mít usnadněnou počáteční fázi. Pokud jste se například zúčastnili exkurze do Evropského parlamentu, proč nepsat práci týkající se této instituce? Volba může být vedena též opačnou motivací. O tématu sice nic nevíte, ale chcete to změnit, například protože se daným směrem chystáte uplatnit v budoucí praxi. Jestliže zamýšlíte stát se státním zástupcem, dává smysl psát diplomovou práci na téma zaměřené na tuto profesi. **Vždy je nutné mít k tématu nějaký vztah**. Tím rozhodně nemyslím, že se vám téma zdá nejjednodušší či už víte, odkud byste ho co nejjednodušeji opsali.

Předchozí odstavec konstatoval doufám notoriety, následující rada již tak samozřejmě není. Týká se vymezení tématu práce co do obecnosti. Platí, že **příliš široká témata je daleko složitější rozumně zpracovat než témata specifická**, i když si možná myslíte opak. Pravda to je tím větší, čím kratší má být výsledný text. Připomeňte si, že **odborný text by měl přinést něco nového, nejde jen o souhrn obecně známých informací**. Nyní si představte, že byste měli napsat smysluplnou seminární práci o délce 3000 slov na téma „Druhá světová válka“. Podle mého soudu to je absolutně nemožné a tento úkol by nezvládl ani sebevětší odborník. Práce tohoto typu jsou předem odsouzeny k nezdaru. Jestliže vám někdo takové téma zadá, nebojte se mu říci, že jde o zbytečnou práci.

Z tohoto důvodu **potřebujete blíže téma specifikovat**. Zúžení tématu není nijak složité, postupujte od obecného ke konkrétnějšímu. **Možností je omezení geografické, časové, tématické** atd. U druhé světové války to může být třeba v posloupnosti Pacifik, rok 1944–1945 a letectvo. Rázem získáte téma „Použití letectva na pacifických bojištích v závěru 2. světové války“. To už zní mnohem nadějněji. Stejně **rozumným postupem je včlenit téma do nějakého problému, který nejlépe vymezíme výzkumnou otázkou nebo jejich souborem**. Například „Mělo by dřívější zapojení Spojených států do války vliv na délku jejího trvání?“; „Přispělo mohutné bombardování Německa

k urychlení konce války?“. Pořád se vejdete pod hlavičku druhá světová válka, ale vaše práce získá význam a vám se bude postupovat daleko snadněji. Vyučující by i při předem zadaných tématech měl vždy souhlasit, jestliže ho požádáte o možnost věnovat se specifické (ale nosné) části tématu.

Studenti se mnohdy hrozí délky práce a dopředu vyjadřují obavu z ne-naplnění požadovaného rozsahu. Pomáhají si následně zvětšováním písma, řádkováním a podobnými zakrývacími manévry. V naprosté většině případů je ale tento stav způsobem jejich neznalostí tématu, neschopností získat vhodné zdroje a v konečném důsledku je to následek jejich lenosti. Napsání práce totiž vyžaduje úsilí, musíte informace najít, zpracovat a náležitě využít. Je přirozené, že na začátku o tématu nevíte mnoho, to je ale účel, přece by vám někdo nezádal písemnou práci, kterou byste napsali za hodinu. Jestliže nepodceníte přípravu, **vždy budete čelit opačnému problému, totiž že vám předepsaný rozsah nebude postačovat.** Přesto se může stát, že se setkáte s tématem definovaným příliš úzce. Asi by pro vás bylo obtížné napsat 100 stran o vlivu zemědělského výboru Sněmovny na reformu trhu s mlékem. K tomu byste potřebovali být součástí daného výboru nebo mít jiné vnitřní informace. Řešením je zobecnění, postupujete opačně než u zúžení, takže například byste téma definovali jako „Reforma trhu s mlékem z pohledu Parlamentu a vlády“.

Na závěr **několik dodatečných rad k volbě tématu:**

- **Vyhněte se některým tématům I:** Pokud nemusíte, nepište o tématech typu rozumnosti trestu smrti, legalizace marihuany nebo morálnosti potratů. Jsou prodiskutovaná ze všech stran a těžko přijdete s něčím novým. Každý ve společnosti taky má na tyto otázky ostrý názor a bude pro vás obtížné neuchýlit se k neodborné argumentaci.
- **Vyhněte se některým tématům II:** Některé věci možná nejsou tolik kontroverzní, ale zabývá se jimi mnoho lidí. Jestliže vy mezi ně nepatříte, dostáváte se do nevýhody. Nemáte příliš šancí dosáhnout očekávané úrovně a navíc každá vaše chyba bude okamžitě viditelná. Opět je lepší orientovat se na něco méně probíraného nebo si zvolit (pomocí otázky) alespoň netradiční pohled na daný problém.

5.2.2 Základní výzkum a bližší vymezení tématu

Výběrem tématu si vykolíkujete hřiště pro hru. Nyní potřebujete získat hráče.⁶¹⁾ **Pro každý odborný text je třeba najít dostatečné podklady, na kterých bude práce založena.** Jestliže o něm nevíte mnoho, musíte nejprve na-

⁶¹⁾ Vyžadována pro hru jsou rovněž pravidla, která si můžete představit jako metody a normy citování diskutované v kapitole 3.

čerpat základní informace, na nichž budete stavět (nikoliv z nich ovšem psát práci). Použijte encyklopedie, učebnice nebo internet. Už v této fázi si pište poznámky, srovnávejte si je, klidně si na zvláštní papír vypisujte myšlenky, které by stály za rozpracování.

Nastává **čas blíže definovat práci a její cíle**. Výzkumnou otázku již máte, její určení patří do fáze výběru tématu. Kupříkladu zní následovně: „Proč padla v březnu 2009 vláda Mirka Topolánka, i když probíhalo české předsednictví?“. Otázka je zdánlivě jasná, avšak **v mnoha případech i zdánlivě jednoduchý problém může mít několik dimenzí**. U dané otázky lze rozlišovat mezi situací v Poslanecké sněmovně, uvnitř jednotlivých politických stran, (ne)důležitosti fenoménu předsednictví, postojem veřejnosti nebo médií, rolí Václava Klause atd. V seminární práci se můžete věnovat pouze jednomu z těchto aspektů, jejich libovolné kombinaci nebo třeba všem najednou, musíte v tom ale mít jasno. Měli byste identifikovat nejdůležitější dimenze toho, co vysvětlujete a objasnit, proč jste se rozhodli na ně soustředit.

Příklad vymezení tématu:

Základní výzkumná otázka: Proč padla v březnu 2009 vláda Mirka Topolánka, i když probíhalo české předsednictví?

Na co se chci soustředit (odborně tzv. závislá proměnná): Vliv vnitřních rozporů ve vládních politických stranách na vyslovení nedůvěry vládě.

Hypotézy:

1. Poslanci z materiálních důvodů upřednostňují dokončení čtyřletého mandátu.
2. Topolánkova vláda nedokázala prosadit důležité body volebních programů některých vládních stran.
3. Osobní spory mezi vládou a některými poslanci koalice překročily racionální mez.

Uvedený rámec je dostatečně určitý na to, abyste si byli jisti, o čem chcete psát. **Hypotézy testujete**, neboli se je pokoušíte potvrdit či vyvrátit, což následně ovlivní závislou proměnnou. Uvědomte si též, že některé analytické dimenze textu (dokázala prosadit vláda priority programů stran?) mají empirické základy, ke kterým musíte přihlížet či je zodpovědět (jsou vůbec volební programy důležité?).

Nedílnou součástí základního výzkumu je vyhledání specifických odborných zdrojů vhodných pro váš záměr. Počet a složení zdrojů bude samozřejmě záviset na vašich znalostech tématu a ambicích. Pro strategii vyhledávání a druhy zdrojů odkazují na kapitolu 4. Získané materiály procházejte, zazname-

návejte si poznámky, myšlenky, vždy samozřejmě nezapomeňte, odkud jste kterou informaci převzali, ať nemáte obtíže s dohledáním citací v pozdějších fázích.

Podrobné vymezení tématu a vyhledávání a zpracovávání zdrojů jsou vzájemně provázané. Není to tak, že byste si nejdříve určili hypotézy a rámec práce a následně jednorázově vyhledali X zdrojů a ty zpracovali. **Zdroje částečně mohou v této rané fázi zpětně ovlivňovat váš plán.** Například lze přeformulovat hypotézy, pokud zdroje naznačí jejich nerealističnost. Změna následně ovlivní výběr dalších zdrojů a jejich zpracování. Zároveň zjistíte, že není nutné použít vše, co jste vyhledali a třeba i zpracovali. Studentům je často líto si připustit, že zdroj, jehož čtením strávili cenné chvíle, je vlastně k ničemu a pro obsah a záměr práce vlastně nic nepřináší. Je však zcela normální, že ne vše, co nastudujete, bude v práci použito, před obvyklými následky opačného postupu jsem již varoval. Předpokládá to samozřejmě studium většího počtu zdrojů. Pokud si přečtete dva články, tak vyřazení jednoho z nich jako nevhodného nedává smysl. Stejně mylná je samozřejmě samotná myšlenka, že vám někdy budou na práci stačit pouhé dva zdroje. Míru nevhodných zdrojů můžete snížit jejich výběrem a následnou analýzou (čtení shrnutí atd.) před jejich důkladným studiem, není třeba číst podrobně naprosto všechno, co má být jen omezenou relevancí pro téma. Zde představená etapa může trvat poměrně dlouho, dalo by se říci, že výsledná podoba práce je do značné míry propojena právě s úspěchem v popsanych činnostech.

5.2.3 Osnova a její tvorba

Osnova je nedílným krokem při psaní každého textu bez ohledu na jeho délku, u rozsáhlejších prací je samozřejmě její důležitost ještě zvýrazněna. Osnova vás bude vést v průběhu psaní, má ale též další účely. Zejména napomůže při organizování myšlenek, naznačí logické vazby mezi kapitolami a určí, které otázky zůstanou mimo rámec práce. Na první pohled by se mohlo zdát, že vytvoření osnovy není nijak složité. Musíte si však uvědomit, že výsledná **osnova není jen nesouvislý tok myšlenek řazených za sebou, ale dokládá systematiku textu,** již konkrétně provádí záměry z fáze bližšího vymezení tématu. Hypotézy mohou být obecné pro celou práci, osnova je zcela určitá. Kterýkoliv hodnotitel by měl být po jejím shlédnutí schopen určit, zda má vaše práce smysl. Na následujících řádcích se pokusím stručně vymezit některá obecná doporučení pro vytváření osnovy.

Napište si soupis hlavních myšlenek a skutečností, které pokládáte ve vaší práci za nezbytné pokrýt. Ty se snažte zorganizovat dle obsahové nebo jiné příbuznosti do skupin. V rámci skupin znovu srovnajte všechny položky do vyšších a nižších úrovní od obecného ke konkrétnímu, jinými slovy, dodržujte úroveň důležitosti. Mějte na paměti dva následující prvky:

- 1) **Rovnocennost:** Při tvorbě osnovy musí být části (nadpisy) stejné úrovně podobně důležité. To vám dovolí držet konzistenci textu.
- 2) **Podřízenost a nadřízenost:** K rozlišení mezi obecnými a konkrétnějšími částmi používáme kapitoly a podkapitoly jako různé úrovně osnovy. Opět nám to umožňuje zachovat logiku textu a vztahy mezi jeho jednotlivými úseky.

Příklad:

Téma práce zní „Reforma společné zemědělské politiky Evropské unie“⁶²⁾

Varianta č. 1 (správně):

- 1 Nástroje zemědělské politiky
 - 1.1 Přímé platby
 - 1.2 Vývozní subvence
 - 1.3 Garantované ceny
 - 1.4 Kvóty
- 2 Zájmy hlavních aktérů
 - 2.1 Členské státy
 - 2.1.1 Francie
 - 2.1.2 Ostatní velké země
 - 2.1.3 Malé a střední země
 - 2.2 Komise
 - 2.3 Světová obchodní organizace

Varianta č. 2 (špatně):

- 1 Nástroje zemědělské politiky
 - 1.1 Přímé platby
 - 1.2 Vývozní subvence
- 2 Kvóty
- 3 Zájmy hlavních aktérů
 - 3.1 Francie
 - 3.2 Členské státy
 - 3.2.1 Ostatní velké země
 - 3.2.2 Malé a střední země
- 4 Komise

Když srovnáte dvě varianty vytvořené osnovy, jsou doufám už má doporučení zřejmější. Ve variantě č. 1 jsou jasně rozlišeny dvě kapitoly nejvyšší úrovně zhruba stejné důležitosti, obsah jednotlivých podkapitol je jasně lo-

⁶²⁾ Příklad naznačuje pouze systematiku kategorií bez ohledu na smysl práce.

gicky podrázen vyšším úrovním. U varianty č. 2 se logika úplně vytrácí, kvóty nejsou co do obecnosti na stejné úrovni jako nástroje zemědělské politiky (jsou jedním z nástrojů), Francie je členský stát, tudíž musí být podrázena kapitole členské státy atd. Vše se zdá být naprosto jasné, ale divili byste se, kolik studentů tato pravidla v praxi nedodržuje (viz zejména podkapitola 8.5).

Nezapomeňte, že osnova neustále zůstává nástrojem pro autora, čtenáře zajímá až výsledný produkt. Tudíž záleží jen zcela na vás, jakou formu jí dáte. Může to být v bodech jako v příkladu, kdy se položky do určité míry překrývají s názvy budoucích (pod)kapitol, někdo si zpracovává osnovu v celých větách. Vymyslete si klidně jiný způsob, důležité je, abyste dali textu jasné uspořádání a přesně si vymezili, co chcete v práci pokrýt a v jaké systematice.

5.3 Vlastní psaní textu

Vypracováním osnovy sami sobě přiznáváte, že je čas pustit se do psaní první verze práce. Někteří se tohoto kroku bojí, a proto uměle prodlužují přípravné etapy, například hledají a zpracovávají stále více zdrojů. To není dobrá taktika, zvláště jestliže se díky ní dostanete do časového tlaku. Musíte sami vědět, kdy již není další vyhledávání a studium efektivní.

5.3.1 Strategie překonání autorského bloku

Z předchozích částí plyne, že **psaní se není třeba bát, rozhodně nezačínáte s prázdným stolem**: řídíte se rámcem práce, máte podrobnou osnovu, využijete poznámky. **Jestliže i tak máte problém začít psát a bílá plocha monitoru vás nepřestává děsit, záleží, z jakého to je důvodu**:

- 1) **Máte trému, cítíte obavu z psaní.** Jde o váš vnitřní pocit, že nejste schopni nic rozumného sepsat. Mezi možné strategie, jak s autorským blokem bojovat, patří:
 - Uvolněte se, jděte si zaběhat nebo do kina, možná přijdete na jiné myšlenky a pak se vám bude lépe pracovat, než když se snažíte vše vyřešit s pocitem, že „právě teď musím“.
 - Promluvte si o vaší práci s někým jiným, kamarádem, partnerem, ale samozřejmě třeba i s vyučujícím. Mluvení je snazší než psaní, získáte externí pohled, lépe si utřídíte své myšlenky.
 - Vžijte se do role subjektu, o kterém píšete. U rozebíraného příkladu o pádu Topolánkovy vlády zkuste uvažovat jako přímý účastník, například Vlastimil Tlustý. Proč tolik nenávidím Mirka Topolánka? Skutečně mi jde pouze o plnění programu ODS? Počítám s kariérou v jiné politické straně?

- Začněte psát část, která vám přijde nejjednodušší. Nikdo nepíše od první do poslední strany. Pokud přesně víte, jak napsat podkapitolu 5.2, pusťte se do ní jako první. Uvidíte, že jakmile prolomíte ledy, máte vyhráno a další části budou přibývat (skoro) samy.

2) **Nevíte, co přesně psát**, nejste schopni ani s výše doporučenými technikami blok překonat. Důvodem může být:

- Nedostatečně pojatá příprava. Podcenili jste vymezení práce, okruh získaných zdrojů nebo máte chybně vypracovanou osnovu. V tomto případě bude nutné vrátit se zpět a problematické aspekty doplnit nebo udělat znovu.
- Zvolili jste si špatné téma, většinou velmi obecné. Tento problém byste měli zjistit již u vymezení práce a osnovy, může se ale stát, že to zjistíte až při samotném psaní. Opět je rozumné vrátit se zpět a zvolit buď jiné téma, nebo to své zpřesnit. Snažte se alespoň využít informací a myšlenek, které jste získali u předcházejícího „špatného“ tématu.

5.3.2 Fáze psaní

Když přejdete k psaní práce, přemýšlejte o ní z pohledu kapitol, podkapitol a odstavců. Všechny by měly obsahovat určitou jednotku informace, která se liší dle míry obecnosti. Tímto způsobem se donutíte psát jasně a bez zbytečného opakování. **Pokud hrozí riziko čtenářova zabloudění, napomozte mu umístěním „směrových ukazatelů“** přímo do textu. Jinými slovy, nebojte se vysvětlovat, proč píšete to, co právě píšete, k čemu to má vést a jak nějaké tvrzení přispívá k zodpovězení výzkumné otázky. Čím delší je práce, tím více by měla obsahovat podobných návodů. Na druhou stranu to ale nepřehánějte. Podobně jako na silnici je občasná dopravní značka užitečná, nadbytek značek řidiče spíše zmate a odvádí od klidné jízdy. Pokud se nemůžete rozhodnout, jak skutečnost, kterou právě popisujete, zapadá do celkového záměru práce, je to znamení, že tato skutečnost je stále buď nejasně vysvětlená, nebo nedostatečně přesvědčivá a měla by být tudíž přepracována nebo vynechána.

V průběhu psaní obvykle zjistíte, že si nevystačíte s výzkumem provedeným v počáteční fázi. Objevíte další zdroje, které bude vhodné přečíst a zpracovat, může se stát, že se dozvíte informace, které vaše původní představy o obsahu posouvají jinam. Uvědomte si, že **s tím, jak s tématem pracujete, se o něm budete dozvídat stále více (i z nových zdrojů) a to bude měnit váš pohled na danou problematiku.** Stává se, že postupem času přijdete na to, že vaše původní vymezení a osnova už neodpovídají znalostem, které o tématu máte v danou chvíli. Pak je **čas na úpravu osnovy a textu samotného.** Jestliže se ale nedozvíte opravdu podstatně nové informace, neměly by změny být zásadní. Studenti se často dopouštějí chyby, že se nechají příliš

ovlivnit posledním zdrojem, který zrovna zkoumají a který považují v tu chvíli za „nejlepší“, práci pak přepisují podle něho. Pamatujte, že se jedná o váš text, tudíž se snažte riziko ovlivnění snížit na minimum.

Po dokončení hrubého textu práce nepřistupujte k okamžitému odevzdání, ale **vše si znovu několikrát přečtěte**, uvažujte nad každou větou, odstavcem, kapitolou. Skutečně přispívá k cíli, který jste si v práci vytkli? **Vžijte se do role čtenáře:** věnovali byste se na jeho místě čtení s radostí, případně alespoň s pocitem získávání nových či zajímavých informací? Vypadá text podobně jako jiné vědecké práce? Pořád můžete dělat úpravy, některé části vypustit, jiné naopak dopsat. Reflexi napsaného textu je nezbytné činit s jistým časovým odstupem, není rozumné večer ve 23 hodin dokončit psaní a druhý den ráno začít s pročítáním. Minimálně doporučuji nechat text uležet týden, dělat mezitím něco zcela jiného a pak se pustit do revizí. V jistém slova smyslu jsou psaní, další výzkum a reflexe vzájemně propojeny a celý proces se může několikrát opakovat, než budete s konečným výsledkem zcela spokojeni.

5.3.3 Forma zapojení autora do textu

Při psaní práce se každý autor potýká s výzvou, jak sám sebe do textu promítnout a jak zapojit čtenáře. Zjednodušeně jde o **způsob slovního vyjadřování svého postupu a myšlenek v textu**. Čeština poskytuje několik variant:

- **Autor v 1. osobě:** Autor se hlásí ke svému autorství, píše o sobě v 1. osobě jednotného čísla.
- **Autorský plurál:** Autor se hlásí ke svému autorství, ale bere si virtuálně na pomoc další osoby, do kteréžto skupiny mohou být zahrnutí i čtenáři. Někdy se nazývá skromnostní plurál. Stylisticky shodně je tvořen někdy formálně odlišovaný inkluzivní plurál, kdy se autor snaží zapojit čtenáře do určité činnosti („nyní se přesuňme“).
- **Vyloučení sebe sama:** Článek jakoby nepíše autor, ale „píše se sám“ nebo ho píše obor jako celek. Kroky v textu nečiní autor ani nikdo jiný, ale jsou vyjadřovány opisem.

Tabulka 1: Příklady rozdílů mezi jednotlivými druhy zapojení autora do textu

Autor v 1. osobě jednotného čísla	Autorský plurál	Odosobnění
Domnívám se, že...	Domníváme se, že...	Lze se domnívat, že...
Zvolil jsem koncepci...	Zvolili jsme koncepci...	Byla zvolena koncepce...
Pokusím se ukázat...	Pokusme se ukázat...	? (bez řešení)
Děkuji XXX za...	? (bez řešení)	Poděkování patří XXX za...

Volba mezi předloženými třemi možnostmi není zcela bez následků. Vyjadřování v 1. osobě jednotného čísla je jazykově nejlehčí a nutno přiznat i nejlogičtější, zároveň se ale pokládá za velmi odvážné ze strany autora, až skoro neuctivé ke čtenáři. Zní zcela jinak, jestli napíšete „Věřím“ nebo „Lze věřit“. Proto ho studentům jako začínajícím pisatelům nedoporučuji. Autorský plurál je skromnější variantou 1. osoby jednotného čísla a jazykově také není těžký. Někdy však nedává v textu úplně smysl, podívejte se na druhý příklad: Text píše jeden autor, ale uvedl „zvolili jsme koncepci“. Kdo ji volil? Autor s vyučujícím, autor se mnou jako čtenářem? Volba je věcí osobní a neměli byste si brát někoho na pomoc, na rozdíl od činností jako „přejdeme nyní k...“ nebo „upravíme vzorec“ (vzpomínaný inkluzivní plurál). Odosobnění je možná ve vědě nejvíce používané, vyhněte se problémům s tím, že musíte někoho k činnostem přiřadit, na druhou stranu je jazykově složité, neobratné a některé prvky jím nelze vyjádřit vůbec.

Každý ze stylů má, jak už to bývá, své výhody a nevýhody. Vy musíte především dodržovat konzistentně svou volbu, nevypadá dobře psát v jednom odstavci v 1. osobě jednotného čísla a v dalším autorským plurálem. Podle mého názoru je nejlepší variantou využívat odosobnění a tam, kde nedává smysl nebo by svou složitostí příliš zatěžovalo text, zvolit autorský plurál. Chce to také trochu citu a intuice. A ano, zodpovím, proč tuto publikaci píší v první osobě. Jedná se totiž o učebnici, která nahrazuje přímý kontakt mezi učitelem (autorem) a posluchači (čtenáři). Na přednášce také neříkám „zklidněme se“ nebo „lze se zklidnit“, ale „zklidněte se“. Ve svých textech odborného rázu se v 1. osobě jednotného čísla nevyjadřuji.

5.3.4 Stylistika a srozumitelnost textu

Není cílem této příručky učit vás stylistice a jazykovému vyjadřování, nepokládám se k tomu ostatně ani za dostatečně kompetentní osobu.⁶³⁾ **Práce musí být samozřejmě bez pravopisných chyb,** geniální myšlenky napsané negramotou nebude brát nikdo vážně. Zvláštní **pozornost věnujte interpunkci,** někteří studenti píší, jako kdyby čárky neexistovaly. Kromě těchto samozřejmých záležitostí bych ale rád upozornil na jednu podceňovanou skutečnost. **Kvalita odborného textu není přímo úměrná složitosti vašeho vyjadřování.** Mnoho studentů (i vědců) si myslí pravý opak, jakoby se drželi názoru, že jejich textu musí porozumět pouze skutečný expert. Výsledkem jsou složité souvětí dlouhá mnoho řádků, používání odborné terminologie bez účelu či včleňování cizojazyčných spojení a vět.

⁶³⁾ Odkazuji na vybranou literaturu představenou na konci knihy.

Uvedená strategie naznačuje spíše exhibicionismus autora, než aby dokládala jeho odborné znalosti. Není problém podat jednoduché věci tak, aby zájemce vše musel třikrát pomalu přečíst se slovníkem cizích slov u ruky.⁶⁴⁾ Naopak. **Největším uměním je objasnit složité odborné záležitosti srozumitelným způsobem.** Proto: **Pište jednoduše.** I velmi komplikované teze mohou být vyjádřeny v krátkých větách. Ujistěte se, že se nesnažíte sdělit příliš mnoho informací v jedné větě. V případě že ano, nebojte se ji rozdělit. Zkontrolujte každou větu ve vaší práci. Rozuměl by jí spolužák nebo rodiče? Pokud ne, větu upravte. Zamyslete se nad klíčovými slovy, která používáte. Jestliže se jedná o odborné výrazy, ujistěte se, že jim vy i čtenář rozumíte. Pokud by tomu tak nebylo, vysvětlte je v textu či poznámce pod čarou, či je nepoužívejte vůbec. Ostatně pokud to je jen trochu možné, **vyhněte se cizím výrazům** úplně, zvláště když nejsou součástí obvyklé mluvy.

5.3.5 Pojmenování práce

Po napsání práce budete mít tu čest ji nějak pojmenovat. Podle některých vyučujících musí název přímo odpovídat zadání, což po mém soudu nedává příliš smysl. Vždyť práci píšete podle sebe a teprve samotným vytvářením upřesňujete její směřování a obsah, je proto pouze přirozené, že na konci vám případně jiné pojmenování vhodnější než to původní. **Název nepodceňujte,** mnoho čtenářů si práci vybírá právě podle názvu. V době, kdy většina článků je pouze položkou v mnohačetném seznamu databáze, to platí tím vážněji. Obecně se držte následujících doporučení:

- **Výstižnost:** Název musí co nejpřesněji vyjadřovat obsah textu, nechcejte přece čtenáře nalákat a pak ho zklamat. Pamatujte na to, že mnoho lidí dnes vyhledává díla podle názvu na internetu nebo v databázích, je proto výhodné dát do nadpisu očekávaná rozhodná klíčová slova, aby se vaše práce ocitla na seznamu výsledků. Například když napíšete kritikou knihu o Evropské komisi, tak je možná zajímavé nazvat ji „Nevolený moloch řídící Evropu“, ale „Evropská komise: nevolený orgán řídící Evropu“ bude asi výhodnější.
- **Zajímavost:** Až po naplnění hlediska výstižnosti se můžete soustředit na vyšperkování názvu. Jednoduché nadpisy v prvním pádě („Nový občanský zákoník a odpovědnost za škodu“) se zdají mnoha lidem příliš nudné, proto používají otázky, slovní hříčky, podnadpisy (většinou za dvojtečkou) nebo výzvy ke čtenáři. Může to být důvod, proč zrov-

⁶⁴⁾ Mnoho prací tak totiž vypadá i bez snahy autora. Čtenář tak nemá šanci zjistit, zda píšete složitě úmyslně nebo se pouze neumíte vyjadřovat.

na k vašemu článku někdo sáhne, ale je třeba očekávání potvrdit samotným textem, pouze nadpis publikaci nezachrání.

- **Pozor na českou klasiku:** V českém prostředí i mnoho odborníků doplňuje název svého tématu o spojení jako „Několik poznámek k XXX“, „Na okraj XXX“ nebo „XXX: vybrané otázky“. Pravděpodobně to má naznačovat skromnost autora, který dopředu čtenáře upozorňuje, že nevyčerpá všechny úhly pohledu na problém. To se vám ale nepovede skoro nikdy, daleko výhodnější je proto jasně definovat, co chcete v práci pokrýt a proč. Když to dostatečně logicky zdůvodníte, nikdo by vám neměl vyčítat, že v práci něco chybí. Termín „několik poznámek“ spíše jakoby naznačoval, že nevíte jak téma pojmout a že jste si zvolili jeho části na základě náhody.

5.4 Finalizace práce

Na konci předchozí fáze budete mít k dispozici text ve stavu, v jakém ho chcete odevzdat vy. Většina studentů pokládá tímto proces psaní za ukončený, ostatně jsou již většinou v časové tísní, proto práci vytisknou, dají do desek, případně sváží a odevzdají. To ale je zbytečná chyba. Zvláště u významných písemných prací **nechte výsledek přečíst někoho dalšího**, nejlépe toho, kdo má o v textu pokryté problematice určitou představu. Doporučení je založeno na dvou skutečnostech. Zaprvé je lidskou přirozeností, že **na svoji práci hledíme méně kritickým okem**. Vlastní chyby si připouštíme neradi a máme tendenci je přehlížet. I kdyby tomu tak ve vašem případě nebylo, je zde druhá překážka. Do tématu a textu práce se totiž postupem času ponoříte natolik, že přes veškerou snahu svépomocné procházení textu ničemu nepomůže, přitom běžně přehlédnete gramatické nebo obsahové chyby, kterých byste později litovali.

Externí pohledy na napsanou práci (recenze) používají jako běžný standard všichni odborníci včetně těch největších kapacit. Aniž bych se řadil do této kategorie, jsem vždy velmi překvapen, co jsem schopen přehlédnout, byť po sobě text několikrát přečtu. Externím posouzením získáte bez námahy zpětnou vazbu též ohledně obsahu práce. Jestliže vám posuzovatel řekne, že něčemu nerozumí nebo že je něco nedostatečně vysvětleno, nehledejte chybu v něm, ale spíše v sobě a vašem textu, s velkou pravděpodobností budou sdílet recenzentův pocit také další čtenáři.

Pokud externí posuzovatel nebude mít s textem problémy strukturálního rázu, opravte případné namítané menší chyby, překlepy a pravopis, dejte práci řádnou konečnou formální podobu (aby vypadala vizuálně slušně) a vytiskně-

te ji. Pokud jsou ale připomínky zásadnějšího charakteru, musíte zvážit, zda přes ně trvat na svém, nebo práci přepracovávat, a tím se vrátit zpět do předchozích etap. Jedná se jen o vaše rozhodnutí, hodně závisí na tom, jak moc věříte posuzovateli (úroveň znalostí o tématu, zkušenosti s psaním atd.) a jak věříte sobě. Započítat je samozřejmě třeba rovněž hlediska času a dodatečné námahy spojená s přepracováním. Je nutné přiznat, že u seminárních a obvykle také u diplomových prací většina studentů volí variantu první, přepracovávají jen tehdy, když je skutečně ohroženo uznání textu. Naopak pokud byste chtěli někdy svoji práci publikovat a byly k tomu nutné externí posudky, což je u dobrých odborných textů samozřejmost, pak je při nepříznivém hodnocení vždy potřebné text změnit dle připomínek, jinak nebude editorem schválen pro vydání.

5.5 Časový rozvrh a závěrečné poznámky

Vypracování kvalitní písemné práce je činnost časově náročná, skládající se z několika diskutovaných kroků, které nelze vynechat nebo výrazně uspíšit. Skutečnost si naštěstí uvědomují též zadavatelé, a proto máte obvykle na napsání práce dostatečný časový prostor, standardně v délce jednoho semestru. Většina studentů má však představu, že stihnou napsat všechny požadavky splňující seminární práci za týden. To není v silách téměř nikoho z vás, aniž byste se přitom nedopustili plagiarismu. **Psaní si pečlivě naplánujte, vyhraďte si na něj potřebný čas a plánu se držte.** Daleko lepší strategií je dle mého psát text v průběhu delší doby, ale věnovat se mu občasně, než dát si stachanovský úkol, že seminární práci zvládnete napsat za pět 12hodinových směn. Časové rozvržení je stejně jako přístup k psaní záležitostí individuální, z mých osobních zkušeností však počítejte zhruba s následujícími požadavky:

Tabulka 2: Vzorový časový rozvrh psaní práce

	Relativní časový podíl (v %)	Absolutní časový podíl (dny) ⁶⁵⁾
Výběr tématu	5	1
Základní výzkum	45	9
Tvorba osnovy	5	1
Psaní práce	30	6
Reflexe napsaného	10	2 (+týdenní odstup)
Externí posouzení	záleží na posuzovateli	
Vytištění a odevzdání	5	1
Celkem		20

Pozn.: Z vyšších fází je občas nutné se vrátit do nižších, časová náročnost se následně násobí. Délka základního výzkumu se prodlužuje, pokud nemáte dostatečné základní informace o tématu. U vnějších posuzovatelů záleží, zda k nim vůbec sáhnete a případně jak rychle jsou vám schopni práci zhodnotit.

Z orientační tabulky je patrná **klíčová pozice základního výzkumu spojeného se zpracováním zdrojů, teprve druhé v pořadí je samotné psaní**. Každopádně při dvou hodinách práce denně budete na běžnou seminární práci potřebovat 20 dnů, spolu s týdenní přestávkou mezi hrubým textem a jeho revizí se jedná o celý měsíc. Částečně jde zkrátit potřebný čas zvýšením úsilí, jak jsem už ale upozornil, jsou zde jisté meze a lžete sami sobě, jestliže doufáte ve zhuštění 20 dnů po dvou hodinách do čtyř dnů po deseti hodinách práce. A to nezmiňuji případy, které se chlubí „splněním úkolu“ ve čtyřech hodinách a odešlou práci vyučujícímu ve 23.57h posledního dne lhůty pro odevzdání. Rád bych považoval poslední příklad za anekdotický, podívejte se ale na obrázku 12 na kopii záznamu složky mé emailové schránky, ve které jsou shromážděné došlé emaily studentů s jejich seminárními pracemi. Hádejte kdy procházela půlroční lhůta pro odevzdání (odevzdávalo celkem kolem 20 studentů)?

Nevím, proč tomu tak je, ale **studenti zapomínají na to, že celým procesem psaní práce je může provázet asistence vyučujícího**. Jak se lidově říká, žádný učený z nebe nespadl a vy jste na vysoké škole proto, abyste se učili. Jestliže pedagog nemá žádný čas na spolupráci, neměl by písemné práce zadávat. Ti, co to myslí se svými studenty vážně, jsou z mé zkušenosti naopak

⁶⁵⁾ Jedná se o odhad pro seminární práci na standardně složité téma o 3000 slovech při dvou až třech hodinách denně věnovaných práci.

Obrázek 12: Studenti a „včasné“ odevzdávání práce

ochotní pomoci a zájem je těší. Zároveň ale vy **musíte být uvážliví v tom, jak často budete poradních služeb využívat a zejména k jakým účelům**. Nikdo se jistě nebude zlobit, pokud:

- Budete chtít prodiskutovat vymezení tématu, ovšem pouze tehdy, pokud již prokážete základní orientaci v problematice.
- Zeptáte se, jestli některou z vyhledaných publikací, kterou jste nenašli ve veřejných knihovnách, nemá vyučující k zapůjčení. Stejně vhodné je před objednáním slibně nazvané, ale obsahem vám ne zcela známé publikace přes meziknihovní službu zkonzultovat potřebnost textu.
- V určitých fázích, když se dostanete přes veškerou snahu do úzkých, vás může vyučující navést, jak ven ze slepé uličky.

Vyučující je však stále pouhým rádcem, nikoliv otrokem a samozřejmě by neměl ani práci psát za vás. Z těchto důvodů očekávejte asertivní odmítnutí, jestliže se pokusíte požadovat některý z následujících úkonů:

- Otázky typu „jak přesně bych měl téma zpracovat“, „připravíte mi osnovu?“ atd.
- Požadavky na doporučení literatury, ze „které mám čerpat“, doplněné popřípadě o vysvětlení, že „nic pořádného k tomu není“. Tyto útočné výpady jsou často až paradoxní v situaci, kdy vyučující dobře ví, že zdrojů je široké spektrum, což je pravidlem, neboť by vám nezadal téma, ke kterému neseženete zdroje. Samostatné vyhledání literatury je nedílnou součástí psaní každé práce a dokazuje, zda jste schopni tvůrčí činnosti.
- Vyučující za vás nemá řešit problémy typu „dělal jsem, co jsem mohl, ale nic mě nenapadlo a odevzdávat mám zítra“ nebo „byl jsem týden před odevzdáním nemocný, mohu dostat další měsíc navíc?“. Jste do-

spělí lidé a pokud je zde nějaká překážka, řešte ji včas a ne na poslední chvíli.

- Zejména u diplomových nebo bakalářských prací je pravidlem, že vyvíjející se text nebo i jeho (podle vás) konečnou verzi vedoucí práce pročítá. Neměli byste ale očekávat rozsáhlejší revizi textu, vedoucí není externím recenzentem. Nebude za vás kontrolovat správnost každé citace, opravovat pravopis a stylistiku, vyjadřuje se pouze ke koncepčním záležitostem.

Shrnující upozornění na závěr: Pamatujte si, že **každá práce by měla svým způsobem vyprávět příběh, který má svůj počátek, průběh a konec**. Nejedná se o výběr několika vzájemně nespojitých bodů, máte svůj cíl a k tomu směřuje vaše snažení i text. Když budete chtít získat informace od vaší kamarádky Pavly o průběhu včerejší oslavy jejích narozenin, také budete očekávat jistou strukturu v jejím sdělení, ve smyslu kdy to začalo, kdo přišel, co dostala za dárky, jak se všichni bavili, kdo se jak opil a v kolik se skončilo (případně kdo skončil s kým). Asi byste byli nespokojeni, kdyby Pavla shrnula večer do popisu toho, že Lenka měla bílý pásek, v 10h kvůli zimě zavřela okno a Rudovi pivo Ambrosius skutečně nechutnalo, proto si Bedřich dával raději vodku. Rozdíl mezi příběhem a navzájem nesouvislými jednotlivostmi vytrženými z kontextu neopomíjejte též při tvorbě písemných prací.

Již mnohokrát opakovaná rada zní, že **pohled na problematiku diskutovanou v práci tvoříte vy s pomocí zdrojů, nikoliv naopak**. Musíte najít a nastudovat dostatečné množství literatury, abyste si mohli vybírat tu, která nejlépe odpovídá vašemu plánovanému výkladu. Jestliže literatury máte málo, musíte následně využívat také málo kvalitní, případně pro strukturu práce nevhodné informace (typu Lenka měla bílý pásek ve zprávě o průběhu narozenin). **Okruh zdrojů, které jste v práci použili, přímo determinuje výslednou kvalitu textu**, každý vyučující (i čtenář) okamžitě pozná, jestliže jste jich neměli dostatečné množství.